

УДК 81'42'373:355.01J821.161.2-3М.Черемшина
DOI: 10.31471/2304-7402-2024-20(74)-109-119

ЛІНГВАЛЬНИЙ ВИМІР ВІЙНИ В МІЛІТАРНІЙ ПРОЗІ МАРКА ЧЕРЕМШИНИ

Василь Ґрещук, Валентина Ґрещук

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;
76000, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57;
e-mail: vasyl.greshchuk@pnu.edu.ua, valentyna.greshchuk@pnu.edu.ua*

У статті розглянуто мовні засоби художнього втілення подій Першої світової війни в мілітарній прозі Марка Черемшини.

Мета статті – здійснити лінгвальний вимір Першої світової війни в мілітарній прозі Марка Черемшини через системний аналіз воєнної лексики, використаної письменником у художніх текстах, та характеристику можливостей образного, переносного, метафоричного вживання мовних одиниць.

Основним **методом** дослідження лінгвального виміру війни в мілітарній прозі Марка Черемшини став аналітико-описовий.

Результатом наукової розвідки стало з'ясування і характеристика корпусу номінативних одиниць, у семантиці яких відбито сутність війни у всіх її проявах. Встановлено також, що важливим компонентом репрезентування війни в мілітарній прозі письменника є широке використання тропів, стилістичних фігур, переносне, образне використання мовних одиниць.

Наукова **новизна** статті полягає в тому, що в ній вперше здійснено лінгвальний вимір війни в мілітарній прозі Марка Черемшини.

Практичне значення. Одержані результати дослідження можуть бути використані під час вивчення творчості Марка Черемшини в школі та в університетах.

Матеріали статті цінні також для узагальнювальних праць історичного розвитку української воєнної лексики та освоєння її українською художньою мовою.

Ключові слова: лінгвальний вимір, воєнна лексика, мілітарна проза, Марко Черемшина, номінативна одиниця, семантика слова.

Постановка проблеми.

Художній текст – не наукова студія в тому сенсі, що він не стільки оперує конкретними фактами, опирається на певну доказову базу, забезпечує достовірність висвітленого тощо, а перш за все система художніх образів, особлива форма естетичного освоєння світу, засобом реалізації якої є мова з її зображальними можливостями. Важливим компонентом

аналізу зображеного в художньому творі є його лінгвальний вимір. Він дає змогу з'ясувати як, в який спосіб в художньому тексті відображаються ті чи інші особистості, події, факти, явища тощо засобами мови, її одиниць і категорій.

У реаліях нинішнього дня особливо актуальною є російсько-українська війна, яка активно освоюється сучасною українською літературою, однак воєнна проблематика від найдавніших часів, починаючи ще власне від «Слова о полку Ігоревім» була предметом белетризування. На долю кожного письменника випадає своя війна. Для Марка Черемшини такою стала Перша світова війна. Автор антології української прози про події тієї війни Степан Хороб зазначив: «В українській літературі є чимало високоякісних естетичних зразків художньої прози про події Першої світової війни, написані різними письменниками в різні часи, вони й досі не втратили своєї ідейно-образної цінності. А в нинішній період воєнного лихоліття, коли Україна боронить перед російськими загарбниками свою землю, сплачуючи тисячами людських життів, такі прозові твори несуть у собі величезний потенціал національно-духовного піднесення та спротиву у звитяжній борні з ворогом. Адже війна залишається війною <...>, коли б вона не відбувалась: тут, людські втрати, біль, розпука, трагедія долі не одного покоління мирних мешканців українських міст і сіл» [Хороб, с. 5].

Виклад основного матеріалу.

Лінгвальний вимір війни в художньому тексті передбачає встановлення основних різноструктурних одиниць мови у відображенні війни. Серед них виділяються передовсім лексичні одиниці мови, які несуть різнобічну інформацію про війну. За лексичною одиницею нерідко постають когнітивно-асоціативні зв'язки, прагматичні інтенції, антиномічні й алюзійні накладання, оцінні конотації, а таке домислювання дає поштовх і до текстотворення, і до образотворення [Кононенко, с. 48].

Лексика війни в мілітарній прозі Марка Черемшини неоднорідна. Це перш за все назви осіб за різними ознаками, задіяних у війні. Загальне поняття учасника бойових дій у мілітарній прозі Марка Черемшини відбиває дериват із прозорою внутрішньою формою *вояк*: Уже приморозки стали відморожувати варті вуха і старшеньких *вояків* заганяли до мужицьких хат, – а все неприятель не вбігав у сі села, що над Черемошем повиростали (Перші стріли); Аді, в селі були тепер *вояки*, скували попа та й повели до міста (Поменник); Гей пацьорки, зсилюють *вояки* газдівських коників, доять корови і вівці, ріжуть воли й телиці, варять собі м'яса та розвалюють мідяними кітлами горни над гуцульськими печами (Бодай їм путь пропала!) та ін.

Паралельно з ним функціонує ще діалектизм *жовнір* 'вояк, солдат': А ти, доню, не гидуйся *жовнірові* сорочку виполокати! (Перші стріли); *Жовніри* враз із карабінами отік приросли до коней, отік би їх разом з

кіньми з тисового дерева витесав (Поменник); Василюха вп'ялила зір у *жовнірів* і зойкнула несамовито (Зрадник) та ін.

Зрідка як синоніми до зазначених слів вживаються ще лексеми *стрілець*, *пушкар*, *салдат* та *оборонець*: Слово за словом та й бисажки таскали терх на кичерю та на ґруні ід *пушкарям*, мисливим *стрільцям* (Перші стріли); А ек привезли без ніг із Косова, то він дивитси на гори та й каже: «Ци я черепашка, ци червачок марний, шо вже не буду горами годити?» – та ек не уфатит від *салдата* пушку, ек не поцілит себе у саму герланку! (Село погибає); Що з нами виробляєте, пани наші любі та го-жі, *оборонці* наші путерні? (Бодай їм путь пропала!).

Цю групу загальних назв учасників бойових дій доповнюють ще слова *доброволець* та діалектне *ландиштурмак*, семантика яких, у порівнянні із значенням номена *воjak*, має певні особливості: *доброволець* сам виявив бажання воювати з ворогом, а *ландиштурмак*, кажучи мовою сьогодення, – це воjak запасу: Уже скрізь довкруги на долах видко було хмари димів та червону луну ночами, – а Черемош збирав із своїх сіл легінів і *добровільців* і провадив їх до бранки до Путилова або розсівав по селах на оборону (Перші стріли); В кождім селі росла тут своя гордість супроти неприятеля так, як росли ряди гірських *добровільців*-пушкарів. Але ще й тісарську оборону мало кожде село. У панотця або в школі сидів жандарм, що велів звати себе комендантом і мав під собою зо дві десятки старших воjakів, яких пушкарі називали *ландиштурмаками* (Перші стріли).

Військову ієрархію осіб за їх становищем у війську засвідчують такі слова, як *комендант*, *керманич* 'командир, керівник військового підрозділу' – Слава нашому *керманичеві*! *Комендант*, що сидів уже на возі, піднісся, витягнув шаблю і, вимахуючи нею, гукнув у відповідь пушкарям: – Гурра тісареві! (Перші стріли); *капрал*, *старшина* 'молодший командир, командир відділення': В один раз стають *капрали* село згонити (Бодай їм путь пропала!); Прилетів конем якийсь лютий *старшина* і щось повістує комендантові, котрий не жде кінця рапорту, але сідає на свого коня і виїжджає, а за ним його служба з тяжкими терхами (Бодай їм путь пропала!); *підстаршина* 'помічник старшини': Комендант казиться. Скликав *підстаршин* і воjakів за то, що не сперли чорної корови та перепустили зраду... (Зрадник).

Окремі назви осіб позначають учасників війни за їх військовим фахом. Серед них *вартувий* 'воjak, який стоїть на варті, охороняє кого-, щонебудь': У замкненій світлиці Дзельман розмовляв тайно-тайнісінько з комендантом, а коли вийшов на подвір'я, то підстаршина вже перебирав від коменданта карти в рамцях і зараз-таки розсилав по селу патрулі з присяжними і *вартувими* (Бодай їм путь пропала!); *санітар* 'воjak, який надає першу медичну допомогу пораненим, виносить їх з поля бою, упорядковує убитих, загиблих': Сірі *санітари* приїжджають, мерців роззубають, на вози одежину складають (Після бою); *гусар* 'воjak із частин

легкої кінноти, кавалерист': Війт пригадав, як передтогід мадярські *гусари* по всіх гірських селах виловили і потратили пастирів духовних, і тому прикляк і залявся своїми дітьми, що панотця звідси з-під Дзельманового ока не пустить, аж непевний вітер пропаде геть за водами, за горами (Бодай їм путь пропала!).

У мові мілітарної прози Марка Черемшини функціонують і назви військовиків за їх національною належністю: *москаль* 'військовий російської імперії': Це пригадують собі бадіки і просять капралів, аби не лишали *москалям* церкву, аби її на свій бік брали (Бодай їм путь пропала!); *козак* 'військовий російської імперії, родом із України': Жовніри мельдують комендантові, що піймали і приводять йому живого *козака* (Бодай їм путь пропала!); *гонвед* 'військовий Австро-Угорської імперії, родом з Угорщини': Вогонь світить, гей велика свічка, та й показує, як *гонведи* талан з села виносять, як Гуцулію за горло тримають (Бодай їм путь пропала!); *мадяр* 'військовий Австро-Угорської імперії, родом із Угорщини': – Мой, хло', аді, *мадяри* знову цурікаються (Бодай їм путь пропала!).

Із назв осіб, задіяних у війні, або пов'язаних із нею, використано ще слова *карат* 'товариш по битві, боях; побратим': – О, тепер я тобі декую, *камрате*, шо-с не раїв сліпому домів вертати, але-с радив з мосту у ріку штрикати (Село вигибає); *зрадник* 'той, хто зраджує': Кажут: гаптах, попе, *зраднику*, кацабо! (Поменник); *шпiон*, *шпигун* 'той, хто займається шпигунством': – А Василя Федуневго задавили наші на дубі коло каплиці, бо він їм виніс коновку молока, а вони казали, що він *шпiгун* (Село вигибає); – Брешеш, жиде, ти *шпiон* австрійський, прощайся з світом! (Бодай їм путь пропала!).

Доволі поширеними у воєнній прозі письменника є також іменники, які позбавлені граматичних ознак збірності, але мають значення сукупності осіб, учасників воєнних подій. Такими є *військо*, *восько* 'збройні сили країни, військо': Неприятель на село гатить, *військо* його в селі зіпре, гарматами привітає (Село потерпає); – Падочку наш, уже *восько* до села йде! – крикнули нараз жінки (Поменник); *мадярські війська* 'частина армії Австро-Угорської імперії, яку становили угорці': Передтогід котрі церкви лишилися в сусідніх селах на російському боці, – то їх усі попалили *мадярські війська*, а котрі церкви припали на австрійський бік, ті стоять не кинені <...> (Бодай їм путь пропала!); *ворог* 'супротивник на війні, у воєнних діях': Бевхнув стріл, <...> а з дзвіниці винесли вояки застріленого бадя-дзвонаря і кинули між мерців, аби не робив зради, аби нічого не давав знати *ворогові*... (Бодай їм путь пропала!); *патруля* 'невеликий військовий підрозділ для догляду за порядком, безпекою на якому-небудь об'єкті, в якомусь районі': Патрулює *патруля* в кукурудзах, боками заходить, гвєрами цілить (Поменник); *цуріки* 'зневажлива назва військовиків, які відступають': Тоді газдині розступалися перед церквою і робили воякам дорогу та й жалували їх, що такі

темнолиці, голодні і дрантиві, – а бадіки поморгували на себе: «Аді, йдут смучі цуріки!» (Перші стріли); *противник* 'вороже військо, ворог': «Через час став неприятель метати гранати в шанці *противника* (Зрадник); *москаль* 'військо російської імперії': Видко, що *москаль* цурікає свого неприятеля в гори, межи Гуцулію (Бодай їм путь пропала!); *неприятель* 'ворог, противник': – Ми передтогід *неприятеля* плитем з гір били, а ви нас так частуєте? (Бодай їм путь пропала!). Трапляються і окремі збірні іменники на позначення військовиків: *жовнірня* 'збірна до жовнір': – Чорна корова – то був знак для неприятеля, – кричить комендант, а *жовнірня* біситься (Зрадник).

Важливим компонентом репрезентування війни лексико-семантичними засобами у мілітарній прозі Марка Черемшини є лексема *війна*, *война* 'організована збройна боротьба між державами': Бо *війна* корчує ліси, корчує села і озером сльози збирає, життя топить (Зрадник); Пушкарі слухали коменданта, але скося і згорда дивилися на ландштурмаків, що ані одежі, ані обуві не мали, не були охочі до бою, йойкалися і дрожали на студені та кожного газди допитувалися, чи не знає і відає, як довго потриває ця ненависна *війна* (Перші стріли); На *войні* нема віри, нема серця, нема жінки, лиш неприятіль, та й амінь! (Поменник). Поняття війни образно передає переносне словосполучення *смуча година*: Де бабам до війни? Обіскатиси, залити та кури смотрити та й пужітиси рівно з жидвов. – Та-бо, то й страху дає та *смуча година*! – перервав Митро Пужливий (Поменник).

Наратив війни деталізовано семантикою таких лексем, як *бій* 'сутичка ворожих військ': Пушкарі слухали коменданта, але скося і згорда дивилися на ландштурмаків, що ані одежі, ані обуві не мали, не були охочі до *бою*, йойкалися і дрожали на студені та кожного газди допитувалися, чи не знає і відає, як довго потриває ця ненависна *війна* (Перші стріли); *битва* 'бій між ворожими військами': Видко ділу, що *битва* наближається, бо мости горять, а над людською працею хмари диму збиваються, дороги ковпотом закриваються (Бодай їм путь пропала!); *баталія* 'бій, битва': З села зробилася одна довга лінія по самій середині. Буде в селі *баталія*, буде село упрівати (Бодай їм путь пропала!); *різня* 'затятий бій, в тому числі й рукопашний': Не тото буря, що ліса не скорчувала, не тото кішня, що коси не вищербила, не тото бійка, що душі не згубила, але тото *битва*, що горами мече, але тото *різня*, що кервою дебри мулить, але тото *баталія*, що в один мах людей в шуки складає (Село потерпає).

Різні етапи в процесі бойових дій відображають слова *штурм* 'рішуча атака на ворога': Очі видять, що *москаль* переміг *штурмом*, бо вранці займив свого неприятеля горами наперед себе, як ровта недострілену звірину (Після бою); *оборона* 'захист від ворога', *розвідини* 'збирання відомостей про ворога або про місцевість, яку він займає': День і ніч приготувляли *оборону* села, укріпляли камінним плиттям стрімкі боки доро-

ги, майстрували потайні засідки, розбігалися на *розвідини* і пазили воєнного діла так, як це молодим ялося (Перші стріли); *вогонь* 'стрільба з гвинтівки, гранатометів, гармат': Від третьої гори розігнала селом ретельна говірка, аби люди з села геть виходили, бо *вогонь* буде (Село потерпає); *сальва* 'залп, одночасний постріл з кількох гвинтівки, гармат тощо': Ще гримнула *сальва*, ще ворохнулися деякі бадіки, а відтак лежали всі у траві, як німе камінне плиття у лузі (Бодай їм путь пропала!); *стріл* 'постріл': Бевхнув *стріл* і притяв, гей ножицями, голосіння дзвонів, а з дзвіниці винесли вояки застріленого бадя-дзвонаря і кинули між мерців, аби не робив зради, аби нічого не давав знати ворогові... (Бодай їм путь пропала!).

Велику групу мілітарної лексики становлять назви зброї. На позначення вогнепальної ручної зброї, гвинтівки засвідчено низку лексем, зокрема *рушниця*: Але всі села мали більшу вагу на старого газду, чим на нового, і тому легіні з-над Прута ночами викрадалися з-під неприятеля і йшли до бранки до Путилова або ставали за добровільців в котрому-будь селі над Черемошем і разом із справедливими вояками дожидали неприятеля, щоби почастивати його на дорозі кулями старих *рушниць*, або камінним плиттям <...> (Перші стріли); *карабін*: Діти на вориння повилазили, пальці в роти позатикали, надивитись не могли, кабати й *карабіни* обзирали (Поменник). Із діалектних назв рушниць використано лексеми *твер*: Патрулює патруля в кукурудзах, боками заходить, *тверами* цілить (Поменник); *кріс*: Одні лиця – то попіл темний, другий – то кровця синя, а он ті стрільці, що *крісом* ціляють, а он ті біля них ніби кров з чола втирають (Після бою); *пушка*: А як привезли без ніг із Косова, то він дивитися на гори та й каже: «Ци я черепашка, ци червачок марний, що вже не буду горами ходити?» – та ек не уфатит від салдата *пушку*, ек не поцілит себе в саму герланку! (Село вигибає); *стрільба*: Петро спер голову на *стрільбу* і чинився, що бабиної бесіди не чує (Село вигибає). Ручну вогнепальну зброю з коротким стволом для стрільби на невеликій відстані репрезентують слова *револьвер*: Капрали погрожують *револьверами*, але копанники норовляться (Бодай їм путь пропала!); *пістоль*: Молоді пушкаріки чули в собі силу і самі дбали про *пістолета*, про рушницю і про те, щоби уставити і присилити якнайбільше плиття і колод, готових до спаду на дорогу (Перші стріли). Із крупнокаліберної зброї зафіксовано лексему *гармата*: Неподалеки гримлять гармати, але газди й газдині хвалять собі верем'я і сапають на царинках ріпу, що до них з землі барвінковими листочками усміхається (Бодай їм путь пропала!).

До цієї тематичної групи належать також назви частин зброї, зокрема *кольба* 'приклад вогнепальної зброї': То ті до ніг припаду, стопи обцулюю, жовнірів умолю, аби мні *кольбами* посікли на мак, навмість тебе (Поменник); назви набоїв – *куля*: На далеких долах зачали ніч прошивати дзвінкі крісові *кулі* (Бодай їм путь пропала!); *граната*: Де руки робили, там град *гранатів*, де газдівка була, там земля трісла (Село потерпає).

Різновиди війська представлено лексемами *кіннота* 'кінне військо, кавалерія', *фантерія* 'різновид військ, що діє в пішому строю, піхота', *артилерія* 'різновид військ, основним озброєнням яких є така зброя', *піхота* 'те саме, що фантерія': – Падочку наш, уже воячко до села йде! – крикнули нараз жінки. – Аск, іде наша *кіннота*, а за нею *фантерія* і *артилерія*, – potwierджували ті бадіки, що колись служили у війську (Поменник); На колісницях гармати в скринях. Отік велетні на млинських колесах одпочивають із зажмуреними очима. У крок за ними йде *піхота* (Поменник).

Розташування учасників воєнних дій в певному порядку відображають слова *шварта* 'бойова лінія': Пушкарі почули свою важність і розпустилися в *шварми* глицями понад дорогу (Перші стріли); *глід* 'ряд, стрій, шеренга': Другі бадіки за нього відозвалась і показували йому на миги, що має ставати до *гліду* (Поменник); *фронт* 'лінія зіткнення з ворогом': Пушкарі мали свій *фронт* верхами гір понад дорогою <...> (Перші стріли).

Семантика низки лексем фіксує абстрактні сутності, породжені війною. З-поміж них виділяються слова *смерть* 'припинення життєдіяльності людини, погибель': Очима [пушкарі] на дорозі, а руками *смерть* тримають. Лиш стрілить пушкар, лиш пустить долів плиту, а життя гине (Перші стріли); *страх* 'стан хвилювання, тривоги, неспокою, викликаного чеканням чого-небудь загрозливого, небажаного': Коні, як звір зачують, стають у кружок, а голови всередину, та й фоськають, та й потерпають, аж шкіра на них дрожить. Так челядь тепер. Дрожить, гей лист на трепеті, рісними словами *страх* на село пускає (Поменник); *бранка* 'призов, мобілізація до війська': Уже скрізь довкруги на долах видно були хмари димів та червону луну ночами, – а Черемош збирав із своїх сіл легінів і добровільців і провадив їх до *бранки* до Путилова <...> (Перші стріли); *приказ* 'наказ, розпорядження': Тоді село бачило в церкві воєнний алярм, бо комендант у церкві голосно командував і роздавав *прикази* <...> (Перші стріли); *форшпан* 'повинність селян безплатно перевозити військові вантажі': Хтось обмастив тебе перед комендантом, що ти передтогід війтував за маскалів, з ними був одна рука, гнав людей на московські *форшпани*, а ти знаєш, що то значит? (Бодай їм путь пропала!); *авус* 'кінець, смерть': Бо у війні таке право, що довгам «авус», та й людям «авус» (Поменник); *урльоп* 'відпустка під час служби у війську': Лють розпирає їм серця через легіня, що полюбив був Мочернакову дівку і гадав з нею одружитися, а відколи був на *урльопі* дома, оскочив і став писати письма до Гушпанової дівки (Бодай їм путь пропала!).

Поодинокі номінативні одиниці мілітарної лексики позначають тематично розрізнені поняття із військової сфери. Такими є *касарня* 'будівля для розміщення військовиків, казарма': Пушкарі мали свій фронт верхами гір, а ландшатурмісти мали свою *касарню* серед села в канцелярії громадській (Перші стріли); *шкло побільшаюче*, *окян* 'бінокль':

Комендант розкладав і примірював довгі *шкла побільшаючи* та глядів то за неприятелем, то назирці за своїми вояками <...> (Перші стріли); Кортіло бадіків також через *окян* подивитися на неприятеля, але комендант не зволив <...> (Перші стріли); *каністра* 'похідна військова сумка, якуносять на спині за допомогою заплічних ремінців та лямок, ранець': Паничу, з цієї парми не буде хліба, саме кочине, йкі *таністри* на плечах! (Поменник); *шанці, окопи* 'земляні укріплення у вигляді ровів із насипом, окопи': Малий чи великий, старий чи молодий, жінка чи дівка, найбере рускаль та кияню, найіде *шанці* копати (Бодай їм путь пропала!); – Де мадяри, жиде? – В *окопах*, панове козаки! Де *окопи*, жиде? – За церквом на один перестріл, панове козаки! (Бодай їм путь пропала!); *медаль* 'нагорода, відзнака за особливі бойові подвиги': Патентарі впевняють, що все розкажуть до прикладу, і намагаються йти кроком, аби *медалі* не стидались їх ходу (Бодай їм путь пропала!); *варта* 'загін, група озброєних людей, що охороняють кого-, що-небудь': Вчора Васирина Пасемкова йшла до міста, а перед містом стоїт *варта* та й каже: гов! (Поменник).

Лексико-семантичний вимір війни, при всій своїй важливості, не вичерпує лінгвального. Лексичні одиниці завдяки їх семантиці є носіями дискретних знань, інформації про природу війни, осіб, задіяних у ній, предметів, пов'язаних з нею тощо. Художній текст, як уже зазначалось, характеризується не тільки інформаційно-змістовим боком, а й конотативним, який забезпечує емоційно-експресивне, оцінне, стилістичне забарвлення мовних одиниць, формуючи його прагматичний ефект. Анатолій Загнітко, розмежовуючи специфіку вияву семантичних і прагматичних явищ, серед іншого цілком справедливо зазначив: «семантичні компоненти мовних явищ повідомляються (мають ствердження), а прагматичні – виражаються (як *емоції, почуття, волевияв* тощо)» [Загнітко Словник, с. 585].

Важливими засобами творення конотації мовних одиниць у текстах і тексту загалом є тропи, через які досягається їх сугестивності, що, поряд із інформативністю, детермінує рецепцію твору і висвітленої у ньому проблематики.

У змалюванні війни в мілітарній прозі Марка Черемшини велику роль відіграє переносне, образне використання мовних одиниць. З цього погляду особливе місце в лінгвалізації війни посідає невеликий образкоповідання «Село потерпає», що є «найбільш панорамно-монументальною композицією циклу» [Піхманець, с. 339]. Сюжет оповідання розгортається як суцільне нанизування одне за одним метафор, порівнянь, інших тропів і фігур, які уособлюють увесь трагізм війни, всі жахіття, які вона несе Гуцульщині.

Уже перше речення цього етюда містить метафору-персоніфікацію, яка належить до поширених в ідіостилі Марка Черемшини [Кіс, Тарновецька, 120]: За третьою горою *небо позіхає*. У наступних двох реченнях низка метафор роз'яснює причину «позіхання»: *Луна йому вночі спати не*

давала, *гранею ребра припікала, лице черленила*. На горах *припочивала, черлений пояс розперізувала, кєрєаві згарди над сєлом розвивала, гребєни-стими руками неба досягала*. Сюжетну лінію продовжують метафори *стопа луни (загєави)* в експресивно наснаженому речєнні (*А її пухкі сто-пи – де перебійці, де газдів двори, де хліба одєнки, де праця в чертогах*) та *дорога луни (загєави)*, ускладнена предикатними переносними образними характеристиками (*А її дорога димом стєлена, жаром жарєна, кулями значєна*). Попередній проміжний підсумок вступу оповідання сформульовано речєнням «*Най село видить, най знає*», в якому за допомогою синєк-дохи звернено увагу на горе, бідє, які нєсє людям війна. Відчуття тривоги, нєспокою, напруги зростають, бо за третьою горою небо вжє нє позіхає, а стогнє – щє одна персоніфікація, а на додачу щє й антитеза і зміщення ос-новної уваги з неба на грішну землю: *За третьою горою небо стогнє. Зем-ля йому громи відобрала, його поріб'я кулями б'є*. Раз у раз. Завершує ін-тродукцію силєанка метафоричних висловів образного зображєння воєнної масакри, в яких підкрєслєно й мїсцє її розгортання: *Розступилися гори на два табори. Громами сєбє розсаджують, кємєнисті голови собі розби-вають, ліси на трїски розколюють, ізвори людьми рївняють. Зарєвіли го-ри, аж небо здригаєтьсє, аж камінні скали лупаютьсє*. Пік градації небєз-пєки, яка зростає з наблизєнням фронту, відбиває зазначєна метафора *за-рєвіли гори* у поєднанні з іншими, вона ж стає підґрунтям завершального підсумкового речєння вступної частини оповідання, в якому гіпєрболїзо-вано відбито смертоносну сутність війни: *Хто жєє, най гинє*. І так до кін-ця оповідання всє змістова інформація про руйнівний вплив війни на людські долі, сільський устрій горян аж до останнього речєння – *А як ма-ржинка з гори на колєшіньки подивилася і зарула тоскно, то село у личко піснє і потерпає...* – наснажєна переносним, образним змалюванням. Ко-жнє оповідання Марка Черємшини на воєнну тематику, як і інші, відзна-чаєтьсє своїм, більшим чи меншим корпусом образних мовних засобів, які виконують експресивну функцію в тексті. Як слушно зауважила Н.І. Бойко, «експресивна функція лексичних одиниць нє можє вступати в субординаційні відношєння з номінативною та іншими функціями, оскі-льки їхня ієрархічна систєма нє передбачає подїлу на важливіші, соціаль-но значиміші та другорядні, додаткові, «нижчі». Будь-яка функція взає-модїє з іншими, вони доповнюють одна одну» [Бойко, 13]. Так, сємантика слова *війна* передає її суть, алє вона значно поглиблєна, якщо доповнєна образно-метафоричною компонентою, пор.: *Бо війна корчує ліси, корчує села і озером сльози збирає, життя топить* (Зрадник).

Висновки та перспективи подальших досліджєнь.

Отжє, мовний вимір війни в мїлітарній прозі Марка Черємшини за-свідчив широку палїтру вербальних засобів інтерпрєтації війни. Вєрбалї-зація війни в досліджуваних текстах здійснюєтьсє передовсім шляхом ви-користання в них номінативних одиниць, зазвичай лексєм із сємантикою,

в якій відбито реалії війни, та переносних, образних, метафоричних висловів, зворотів. Взаємодіючи та взаємодоповнюючи один одного, вони створюють досить виразну картину війни на Гуцульщині часів Першої світової. В одній статті неможливо повністю охопити мовний вимір війни в мілітарній прозі Марка Черемшини. Перспективи подальшого дослідження проблеми вбачаємо у залученні до аналізу інших мовних засобів художньої інтерпретації війни, зокрема фраземіки, граматичних одиниць, стилістичних фігур тощо. Важливі також порівняльно-типологічні студії лінгвального виміру війни у різних авторів художніх текстів і різних воєн.

Література

1. Бойко Н.І. Українська експресивна лексика: семантичний, лексикографічний і функціональний аспекти. Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф»», 2005. 552 с.
2. Загнітко Анатолій. Сучасний лінгвістичний словник. Вінниця: ТВОРИ, 2020. 920 с.
3. Кіс Тетяна, Тарновецька Людмила. Джерела і типологія художньої метафори у творах Марка Черемшини. *«Покутська трійця» в загальноукраїнському літературному процесі кін. XIX – поч. XX століття: Збірник наукових праць*. Івано-Франківськ, 2006. 494 с.
4. Кононенко Віталій. Текст і образ. Київ – Івано-Франківськ: Видавництво Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2014. 192 с.
5. Піхманець Роман. Із покутської книги буття. Засади творчого мислення Василя Стефаника, Марка Черемшини і Леся Мартовича. Київ: Темпора, 2012. 580 с.
6. Хороб Степан. Художнє слово, обпалене війною: українська антимілітарна проза про Першу світову війну... *Бо війна війною... Спроба антології української прози про події Першої світової війни* / упорядн. та авт. передм. і прим. Степан Хороб. Івано-Франківськ: Місто НВ. 2022. С. 5-7.

THE LINGUAL MEASUREMENT OF WAR IN THE MILITARY PROSE OF MARKO CHEREMSHYNA

Vasyl Greshchuk, Valentyna Greshchuk

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University;

76000, Ivano-Frankivsk, str. Shevchenko, 57;

e-mail: vasy.greshchuk@pnu.edu.ua, valentyna.greshchuk@pnu.edu.ua

The article examines the linguistic means of the artistic embodiment of the events of the First World War in the military prose of Marko Cheremshyna.

ISSN 2304-7402. Прикарпатський вісник Наукового товариства імені Шевченка. Слово. – 2024. – № 20(74).

The purpose of the article is to carry out the linguistic measurement of the First World War in Marko Cheremshyna's military prose through a systematic analysis of the military vocabulary used by the writer in his literary texts, as well as the characterization of the possibilities of figurative, and metaphorical use of language units.

The main **method** of investigating the linguistic measurement of war in Marko Cheremshyna's military prose was analytical-descriptive.

The **result** of the scientific exploration was the clarification and characterization of the corpus of nominative units, the semantics of which reflect the essence of war in all its manifestations. It was also established that an important component of representing war in the writer's military prose is the extensive use of tropes, stylistic figures, and figurative use of linguistic units.

The **scientific novelty** of the article lies in the fact that it provides for the first time the linguistic measurement of war in Marko Cheremshyna's military prose.

Practical significance. The results of the study can be used in the study of Marko Cheremshyna's works in schools and universities.

The materials of the article are also valuable for generalizing works on the historical development of Ukrainian military vocabulary and its assimilation into Ukrainian literary language.

Keywords: linguistic measurement, military vocabulary, military prose, Marko Cheremshyna, nominative unit, word semantics.